

Pregledni rad

Primljeno: 27. II. 2026.

Prihvaćeno: 6. V. 2026.

UDK

<https://doi.org/10.33604/sl.20.38.12>

929Štampar, A.(044.2)

929Adamič, L.(044.2)

327.58(497.1:73)“193/194”

930.25(497.521.2):61”193/194”

Prepiska Štampar–Adamič: dokazi međusobnog prijateljstva dvaju velikana XX. stoljeća sačuvani u arhivima u Princetonu i Zagrebu

Jadranka Božikov

Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
jadranka.bozikov@snz.hr

SAŽETAK: Rad donosi nadopunu i novu interpretaciju ranije objavljene korespondencije između Andrije Štampara i Louisa Adamiča, dvojice istaknutih javnih intelektualaca i društvenih reformatora XX. st. čije je prijateljstvo započelo nakon osobnoga susreta u Zagrebu početkom 1933. godine. Njihov odnos razvijao se kroz dugogodišnju prepisku, ali i kroz osobne susrete tijekom Štamparovih boravaka u Sjedinjenim Američkim Državama 1938. i 1946. godine. Dosadašnja istraživanja temeljila su se prvenstveno na dvadeset pisama pohranjenih u rukopisnoj ostavštini Louisa Adamiča u knjižnici Princeton Universityja koja je još 1978. godine objavio književni povjesničar Ivo Vidan. Istraživanjem osobnoga arhivskog fonda Andrije Štampara u Hrvatskom državnom arhivu pronađeno je dodatnih devetnaest jedinica korespondencije, među kojima je četrnaest dosad nepoznatih pisama te jedna razglednica. Time je omogućena rekonstrukcija cjelovitije slike njihova odnosa, osobito u razdoblju Štamparova djelovanja u Kini, pri Higijenskoj organizaciji Društva naroda, te tijekom njegovih međunarodnih aktivnosti u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. Uz novopronađena pisma, analizirani su i drugi relevantni izvori, uključujući Štamparov dnevnik iz razdoblja 1931–38. te njegova pisma supruzi Desanki, koji dodatno rasvjetljavaju privatnu dimenziju njegova života, profesionalne kontakte i međunarodnu mrežu poznanstava. Korespondencija pokazuje međusobno poštovanje dvojice autora, njihovu zajedničku socijalnu osjetljivost, kritički odnos prema političkim prilikama u međuratnoj Jugoslaviji te kasnije složene odnose prema poslijeratnoj jugoslavenskoj državi. Rad također upućuje na važnost osobnih arhivskih fondova, rukopisnih ostavština i međunarodne suradnje baštinskih institucija u rekonstrukciji biografija povijesnih aktera. Primjer komplementarne građe koja se danas čuva u Zagrebu i Princetonu potvrđuje važnost dostupnosti arhivskoga gradiva, njegove stručne obrade i digitalizacije za buduća istraživanja povijesti medicine, intelektualne povijesti i transnacionalnih mreža XX. st.

KLjučne riječi: Andrija Štampar; Louis Adamič; Jugoslavija; Sjedinjene Američke Države; Hrvatski državni arhiv; korespondencija; osobni arhivski fondovi; dostupnost arhivskoga gradiva

 <https://orcid.org/0000-0002-1159-9675> [Jadranka Božikov]

 <https://ror.org/00mv6sv71> [Sveučilište u Zagrebu]

1. Uvod

Godine 1978. prof. dr. sc. Ivo Vidan,¹ književni povjesničar, teoretičar i profesor anglistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, objavio je članak koji uključuje dvadeset pisama razmijenjenih u razdoblju od 1933. do 1946. godine između Andrije Štampara² i Louisa Adamiča³ (Vidan 1978). Radi se o pismima koja se čuvaju u bogatoj rukopisnoj ostavštini Louisa Adamiča u Sveučilišnoj knjižnici u Princetonu, a objavljivanje te prepiske bilo je omogućeno ljubaznošću upravitelja zbirke rijetkih knjiga i rukopisa te knjižnice g. Alexandra P. Clarka, Adamičeva brata Franceta i najboljeg poznavatelja Adamičeva života i djela, Henryja A. Christiana⁴ (Vidan 1978: 401). Od tada je proteklo skoro pola stoljeća, promijenile su se političke prilike ne samo kod nas nego i u Europi i u svijetu, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU), u publikaciji koje je objavljena ova prepiska 20 godina nakon smrti njezina predsjednika Štampara⁵ danas se zove Hrvatskom (HAZU), a odnos dviju istaknutih javnih ličnosti XX. stoljeća još uvijek je intrigantan u kontekstu političkih previranja u prvoj polovici XX. stoljeća. Obojica su rođena u Austro-Ugarskoj Monarhiji, proživjeli su i preživjeli dva svjetska rata, dobro su upoznali prilike ne samo u staroj i novoj Jugoslaviji nego i u Sjedinjenim Američkim Državama, obojica su svojim radom i zalaganjem postali svjetski poznati i priznati još u međuratnom razdoblju, a njihova djela žive i danas. Osobno su se upoznali na prijelazu 1932. i 1933.

¹ Ivo Vidan (Zagreb, 24. I. 1927 – Zagreb, 26. III. 2003)

² Andrija Štampar (Brodski Drenovac, I. IX. 1888 – Zagreb, 26. VI. 1958)

³ Louis Adamič (Praproče, Blato kod Grosuplja, Slovenija, 23. III. 1898 – Milford, NJ, SAD, 4. IX. 1951). Krsno mu je ime bilo Alojz, ali ga je amerikanizirao u Louis (od Lojze), a u nas je uobičajeno (isto kao i na slovenskom) pisati američku inačicu imena, uz slovensku verziju prezimena (kao i u članku Vidan, 1978). Adamič je pohađao gimnaziju u Ljubljani kada je zbog sudjelovanja u uličnim demonstracijama 1910. pritvoren i na kraju izbačen iz škole te je izgubio pravo na školovanje u državnim školama. Godine 1913. emigrirao je u SAD-a, isprva radio radničke poslove, 1916. prijavio se u američku vojsku, 1918. dobio američko državljanstvo, 1923. časno je otpušten iz vojske i počinje se baviti pisanjem i prevodjenjem na engleski kao samouk. Godine 1931. objavio je svoju prvu knjigu na engleskom (Adamič 1931), oženio se dječjom spisateljicom židovskoga podrijetla Stelom Sanders. Objavio je još 15-ak knjiga i velik broj novinskih članaka tijekom idućih 20 godina. Dobio Guggenheimovu stipendiju 1932. za knjigu (Adamič 1932) koja mu je omogućila da zajedno sa suprugom boravi godinu dana u Europi. Došavši u posjet rodbini u Sloveniju, gdje su planirali ostati tek nekoliko dana, fascinirani ljudima, ostali su gotovo godinu dana i proputovali cijelu Jugoslaviju. Vrativši se u Ameriku objavio je knjigu (Adamič 1934). Nađen je mrtav u rujnu 1951. u svojoj kući u Milfordu, a službena istraga zaključila je da se radi o samoubojstvu vatrenim oružjem.

⁴ Henry Arthur Christian (1931–1997), znanstvenik i profesor američke književnosti na Sveučilištu Rutgers u Newarku, NJ, SAD. Nesumnjivo je bio vodeći američki ekspert za Louisa Adamiča, čijim se životom i djelom sustavno i kontinuirano bavio od ranih 1960-ih godina, kada je imenovan kustosom Adamičeve rukopisne ostavštine koja se čuva u knjižnici Sveučilišta Princeton.

⁵ Štampar je izabran za predsjednika JAZU-a na izvanrednoj Skupštini 4. ožujka 1947., nakon čega je još tri puta biran na istu dužnost (1951., 1954. i 1957), koju je obnašao do smrti.

godine tijekom Adamičeva posjeta Jugoslaviji i danas bismo kolokvijalno rekli da su međusobno odmah »kliknuli« u smislu uspostavljanja odnosa prijateljstva i uzajamnoga poštovanja, čak i međusobnoga divljenja, unatoč tome što su po mnogo čemu bili vrlo različiti. Adamič je bio toliko oduševljen Štamparom da mu je posvetio cijelo jedno poglavlje u svojoj knjizi *Povratak domoroca* (*The Native's Return*), nazvavši ga Doktorom Herkulesom (Adamič 1934: 308–324).⁶ Štoviše, želio mu je posvetiti tu knjigu jer, kako mu piše odmah po povratku u Ameriku, »razlog je taj što ste Vi jedina javna ličnost u Jugoslaviji, kojoj u potpunosti odobravam i koju punim srcem i umom poštujem«. Odmah potom u istom pismu, međutim, izražava rezervu te odstaje od posvete zbog bojazni da žestoka kritika režima Aleksandra I. Karađorđevića koja prožima cijelu njegovu knjigu ne bi Štamparu prouzročila štete u političkom smislu (Vidan 1978: 406). Nakon toga njeguju prijateljstvo dopisujući se dugi niz godina, a iz Štamparova dnevnika saznajemo za njihov susret u veljači 1938., kada je Štampar gost u Adamičevu domu u Milfordu, NJ (Štampar 2008: 774–775), odmah na početku njegova boravka u SAD-u, a također i za druženje njih dvojice tih dana s Maksom Vankom i drugim »našim« ljudima. Iz Štamparova pisma supruzi Desanki saznajemo i da je Adamič bio među onim »našim ljudima« koji su ga došli ispratiti 2. srpnja 1938. iz New Yorka prije ukrcaja na luksuzni parobrod *Nieuwe Amsterdam*, koji će ga odvesti natrag u Europu (Fatović-Ferenčić i Hofgräff 2018: 238–239). Vidan je objavio i tri Štamparova pisma Adamiču poslana tijekom 1946. godine iz Pariza, New Yorka i Geneve u vrijeme dok Štampar sudjeluje na sastancima Pripremnoga odbora za sazivanje Svjetske zdravstvene konferencije, na Konferenciji u New Yorku te na sastancima Interimne komisije u jesen u Genevi (Vidan 1978, pisma br. 18, 19 i 20). Iz pisma br. 19 saznajemo da mu je Adamič čestitao (valjda na izboru na čelo Interimne komisije) i naslućujemo da se planiraju i osobno susresti prije nego Štampar napusti New York.⁷

Obojica su se borila za socijalnu pravdu, svaki od njih na svoj način, drugim sredstvima i u drugim društvenim i političkim okolnostima. Tijekom 1930-ih dijelili su iste, kako bi Štampar rekao, »napredne ideje« i oponirali diktaturi kralja Aleksandra, što je Štampara koštalo položaja i onemogućilo mu rad u domovini. Razočaravši se u staroj Jugoslaviji pa i više-manje otvoreno se suprotstavljajući njezinu režimu, obojica su nakon II. svjetskoga rata podržala Titovu komunističku diktaturu te su,

⁶ Osobno su se susreli i upoznali tijekom prvoga Adamičeva boravka u »staroj domovini« (od svibnja 1932. do ožujka 1933), kada je Štampar već bio udaljen sa svih javnih dužnosti i umirovljen.

⁷ Svjetska zdravstvena konferencija održana je u New Yorku od 19. VI. do 22. VII. 1946. godine. Pismo br. 19 datirano 26. VII. 1946. u New Yorku vrlo je kratko pa ga ovdje navodimo u cijelosti u prijevodu na hrvatski: *Dragi Adamicu, bilo je tako lijepo od Vas što ste mi čestitali. Mnogo Vam hvala. U mnogo čemu Vi ste znatno doprinijeli mom uspjehu u međunarodnim aktivnostima. Nadam se da ću Vas vrlo skoro vidjeti. Htio bih Vam reći nešto o pozadini mog izbora na taj važan položaj u Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji. Vaš, kao uvijek dr. Štampar.*

na različite načine, iz različitih pozicija i pod bitno drugačijim okolnostima u razmaku od nekoliko godina znatno pridonijeli njezinoj međunarodnoj afirmaciji na najvišim razinama.

Slika 1. Potpis Louisa Adamića u knjizi posjetitelja Škole narodnog zdravlja u Zagrebu s nadnevkom 25. siječnja 1933. (Arhiva Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar«) / **Figure 1.** Signature of Louis Adamić in the visitors' book of the School of Public Health in Zagreb, dated January 25, 1933 (Archives of the »Andrija Štampar« School of Public Health)

1.1. Cilj rada

Cilj rada je dvojak. Neposredni cilj rada je dopuniti odnosno kompletirati i dodatno interpretirati prepisku između Andrije Štampara i Louisa Adamića koju je još 1978. godine objavio Ivo Vidan temeljem rezultata istraživanja Štamparove rukopisne ostavštine u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu (HDA) koja je dostupna od 2015. godine. Ovaj cilj uključuje i produbljivanje dosadašnjih spoznaja o njihovom prijateljstvu, javnom djelovanju i društvenoj umreženosti sa suvremenicima na tragu recentno objavljenih radova i knjiga: prvenstveno njegova *Dnevnika s putovanja 1931.-1938.* i njegovih pisama drugoj supruzi Desanki Štampar 1924–41. Obje spomenute knjige donose obrađene i interpretirane dijelove Štamparove rukopisne ostavštine koja se čuva u HDA. Dodatno, upućuje se na literaturne izvore koji sadrže kritiku njihova javnog djelovanja od političkih neistomišljenika. Posredni je cilj rada na primjeru prepiske Štampar–Adamič uputiti na važnost osobnih rukopisnih ostavština istaknutih osoba (liječnika, književnika, umjetnika, znanstvenika i drugih) i na potrebu njihova prikupljanja i čuvanja, uključujući dakako i stručnu arhivističku obradbu i interpretaciju takvih rukopisnih ostavština i arhivskoga gradiva općenito.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

O Štamparu postoji opsežna historiografija, kao i bogata stručna i znanstvena publicistika. Prva i do danas jedina cjelovita Štamparova biografija potekla je iz pera njegova suradnika i povjesničara medicine Mirka Dražena Grmeka (prvi put je objavljena samo dva mjeseca nakon Štamparove smrti u *Zdravstvenim novinama* od 1. rujna 1958).⁸ Godine 1966. objavljena je ponovno u popravljenom i dopunjenom inači-

⁸ Grmek, Mirko Dražen (1958). »O životu i djelima Andrije Štampara«. *Zdravstvene novine*, 11 (7): 92–103 (Posebni otisak iz *Zdravstvenih novina*, god. XI. br. 7. 1958., str. 17–57)

ci kao uvodni dio knjige s izabranim člancima Andrije Štampara, publicirane kako na hrvatskom jeziku tako i u engleskom prijevodu (Grmek 1966),⁹ i često je citirana.

Već u Štamparovim radovima publiciranim za života nalazimo pregršt podataka i detaljno dokumentiranih događaja u kojima je aktivno sudjelovao.¹⁰ Recentniji su izvor biografske građe, uz brojne nekrologe, te znanstvene i pregledne radove objavljene nakon njegove smrti, brojna izlaganja na znanstvenim skupovima »Dani Andrije Štampar« koji se održavaju bijenalno u organizaciji Opće bolnice »Dr. Josip Benčević« u Slavonskom Brodu od 2004. godine. Mnoga od tih izlaganja su objavljena u zborniku radova tih skupova, a u posljednje vrijeme i u časopisu *Studia lexicographica* (Balen i Kovačić 2009). Osobit doprinos čine i dvije knjige u kojima su prikupljeni i pretiskani autorski članci samoga Štampara, ali i oni drugih autora o njemu.¹¹ Istraživanje arhivskoga gradiva rezultiralo je objavom Štamparova *Dnevnika s putovanja 1931.–1938.* koji su za priredili Ž. Dugac i M. Pećina (Štampar 2008) i njegovih pisama drugoj supruzi Desanki Ristović-Štampar u razdoblju od 1929. do 1941 (Fatović-Ferenčić i Hofgräff 2018), čime smo dobili dvije iznimne publikacije iz kojih je moguće detaljno rekonstruirati njegov životni put, aktivnosti i interakcije sa suvremenicima praktično iz dana u dan, a osobito se to odnosi na desetljeće uoči II. svjetskoga rata u kojem se odvija i pretežiti dio prepiske o kojoj je ovdje riječ. Spomenute publikacije rezultat su istraživanja osobnoga arhivskog fonda Andrije Štampara koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu, a uključuje Štamparove dnevničke zapise, korespondenciju i druge originalne dokumente. Većinu toga arhivskoga gradiva Hrvatskom državnom arhivu 1965. godine darovala je Desanka Štampar uz ograničenje dostupnosti za gradivo koje sadrži osobne podatke do 2015. godine (Lučić 2009; Lučić 2014). Gore spomenuti radovi i knjige u svojim uvodnim dijelovima donose i vrijedne biografske tekstove iz pera vrsnih povjesničara medicine.¹² Zaključno se može ustvrditi da je Štamparov život i rad do detalja opisan i dokumentiran u li-

⁹ Dakako da je ova biografija napisana u duhu političkih i općih društvenih prilika u Jugoslaviji u poratnim godinama te u njoj nedostaju ne samo neki biografski elementi nego se naglašavaju politički »podobne« osobine. U engleskom prijevodu: Grmek, Mirko Dražen (1966). »Life and achievements of Andrija Štampar, fighter for the promotion of public health«. In: Grmek, MD (ed.), *Serving the cause of public health. Selected papers of Andrija Štampar*. 13–51. Zagreb: Andrija Štampar School of Public Health, Medical Faculty.

¹⁰ Štampar je za života objavio više stotina članaka, od kojih su neki pretiskani i višekratno. Već prvi popis Štamparovih publikacija objavljen samo dva mjeseca nakon njegove smrti (i nužno nepotpun) broji 237 bibliografskih jedinica (usp. »Kronološki popis publikacija profesora Štampara«, *Zdravstvene novine*, 11 (7): 103–105 ili Posebni otisak iz *Zdravstvenih novina*, god. XI. br. 7. 1958., str. 57–67)

¹¹ Dr. sc. Stana Vukovac najzaslužnija je za prikupljanje i obradu te opsežne građe razasute po mnogim časopisima i novinama, a dostupne danas na jednom mjestu u dvije knjige koje je priredila i objavila u suradnji i uz svesrdnu pomoć prof. dr. sc. Ivice Balena i Milana Bitunjca, dr. med. (Balen i Vukovac 2006; Vukovac, Bitunjac i Aberle 2008)

¹² Usp. Dugac 2008 i Fatović-Ferenčić i Hofgräff 2018: 7–82.

teraturi, a u recentnim publikacijama priređenim temeljem arhivskoga gradiva u HDA (dnevničkih zapisa i korespondencije) osobito je dobro obrađeno razdoblje njegova prisilnog izbjivanja iz domovine od 1931. do 1938. godine koje je osvijetljeno iz različitih vrlo osobnih perspektiva (Štampar 2008; Fatović-Ferenčić i Hofgräff 2018). Ove dvije knjige, koje pokrivaju manje-više isto vremensko razdoblje, otkrivaju nam ne samo njegov životni put i djelovanje u inozemstvu (u Sjevernoj Americi, Kini i Europi), nego i njegovu vrlo osobnu stranu, otkrivajući ga kao duboko humanu osobu, osjetljivu na ljudsku patnju s visokom dozom empatije i prema potpunim neznancima, ali i nadasve osjećajna pa i ranjiva muškarca pogođenoga osobnom nesrećom i drugim nedaćama.

Najtemeljitije se književnim opusom Louisa Adamiča bavio gore spomenuti profesor američke književnosti Henry A. Christian, koji je i sređivao Adamičevu rukopisnu ostavštinu povjerenu na čuvanje knjižnici Sveučilišta Princeton.¹³ Doktorsku disertaciju »Louis Adamic: Immigrant and American Liberal« obranio je 1967. na Sveučilištu Brown,¹⁴ a potom je objavio i cjelovitu bibliografiju kojom je obuhvatio ne samo Adamičeva djela nego i književne studije o njemu (Christian 1967. i Christian 1971). Plodno i kontinuirano surađivao je i sa slovenskim autorima na temama o Adamiču te je redovito sudjelovao na skupovima u Sloveniji. Detaljniji biografski podatci i bibliografija njegovih radova mogu se pronaći u nekrologu (Stanovnik 1997).

Kao što je poznato, Adamič je tijekom posljednjega desetljeća svojega života bio uvelike posvećen sudbini Jugoslavije i nastojao je zadobiti podršku američke vanjske politike i javnoga mnijenja te je postao vodeći zagovornik Titova partizanskoga pokreta, ne samo u američkoj iseljeničkoj zajednici nego i kod Rooseveltove administracije. Osim što je nastojao uvjeriti američke vlasti i javnost da podrže pokret otpora predvođen Titom, u svojoj knjizi *Two-way passage* artikulirao je originalnu tezu da SAD treba koristiti useljeničke etničke zajednice za pacificiranje i demokratizaciju njihovih europskih domovina nakon rata (Adamič 1941).

Puna tri desetljeća nakon njegove prerane smrti, Adamičevim životom i djelom nije se bavio gotovo nitko s prostora tadanje Jugoslavije, čak niti Slovenci.¹⁵ Tek je 1981. u prigodi 30. godišnjice njegove smrti održan »dvojni« simpozij u organizaci-

¹³ Adamičevu bogatu rukopisnu ostavštinu njegovi su nasljednici prodali slovenskoj iseljeničkoj bratskoj zajednici u Americi (*Progressive Slovene Women of America*) koja ju je povjerila na čuvanje knjižnici Sveučilišta Princeton.

¹⁴ Sveučilište u Providenceu, Rhode Island, pripada Ivy League.

¹⁵ U tom je smislu rad prof. Vidana iz 1978. tim značajniji istraživački pothvat, a vrijedi spomenuti da je isti autor hrvatsku javnost još pet godina ranije upoznao s Adamičevom ostavštinom, objavivši recenziju Christianove bibliografije Louisa Adamiča (Christian 1971) u *Književnoj smotri*, 13–14, str. 120–121, citirano prema Vidan 1982: 765.

ji Sveučilišta Minnesota i Sveučilišta u Ljubljani na kojem su sa svojim priložima sudjelovali znanstvenici iz SAD-a i Slovenije, te poneki iz Hrvatske, Srbije i drugih republika. Prvi dio simpozija održao se od 29. do 30. svibnja u St. Paulu u Minnesoti, uz niz manjih sastanaka u nekoliko drugih američkih gradova, dok se drugi dio održao 16–18. rujna u Ljubljani (Vecoli 1981; Vidan 1982). Radovi izloženi u prvom dijelu simpozija obuhvaćaju 22 članka (većinom autorskih priloga iz SAD-a i Kanade dok je samo sedam autora iz Jugoslavije), a u drugom dijelu¹⁶ nalazimo veći broj priloga slovenskih autora, a radovi su napisani na engleskom, slovenskom, hrvatskom i srpskom i obuhvaćaju široki raspon tema vezanih uz Adamiča, od čisto literarnih do društvenoga i političkoga konteksta (Vecoli 1981; Vidan 1982). Ovaj simpozij bio je prilika i poticaj hrvatskim autorima da počnu (ili nastave) istraživati Adamičev život i djelo (Koprivica-Oštrić 1982; Vidan 1982; Vidan 1984), a ujedno označava početak kontinuiranoga zanimanja slovenskih anglista i književnih teoretičara za njegov opus koje se nastavlja do današnjih dana (nakon Janeza Stanonika koji je uredio citirani Zbornik, istraživanja nastavljaju Jerneja Petrič i Janja Žitnik Serafin). Nekoliko sekcija ovog simpozija bilo je posvećeno Adamičevu društvenom djelovanju, ali odnos sa Štamparom nije bio obrađivan.

Osim zbornika radova ovog simpozija, te su godine u Ljubljani objavljene još dvije knjige (Christian 1981b; Petrič 1981). Prva od njih donosi 200 pisama iz Adamičeve korespondencije koja je odabrao i uredio profesor Christian, a na slovenski prevela Jerneja Petrič. U knjizi su kronološkim redom sabrana samo ona pisma koja je Adamič upućivao drugima, a nema pisama upućenih njemu. Sva su pisma isključivo u slovenskom prijevodu, popraćena brojnim fusnotama i komentarima s podacima i odnose se na veliki broj korespondenata (više od 70). Knjiga je odlično opremljena i uključuje dva kazala, jedno osobnih imena adresanata koje je »dvosmjerno« indeksirano (prema numeraciji pisama i po stranicama), a drugo osobnih imena i naziva ustanova/organizacija spomenutih u pismima. Knjiga donosi i pet Adamičevih pisama Štamparu,¹⁷ uz komentar da ih je već ranije obradio i objavio Ivo Vidan u članku iz 1978.

Gotovo pola stoljeća (od 1945) njegovali smo u domaćoj znanstvenoj i stručnoj publicistici plošne prikaze povijesnih osoba s naglaskom isključivo na njihove biografske elemente i osobine poželjne vladajućem režimu što vrijedi i za ovu dvojicu. Nakon 1990-ih došlo je vrijeme da ih počnemo promatrati kroz intimnija svjedočanstva njih samih i njihovih suvremenika i s različitim optikama u čemu nam može

¹⁶ Stanonik, Janez, ur. (1981) Louis Adamič: Simpozij/Symposium, Ljubljana 16-18 September 1981. Ljubljana: Univerza.

¹⁷ Pisma br. 2, 4, 7, 8, 9 i 12, prema Vidan 1978.

pomoći, uz literaturu, korištenje osobnih sjećanja, prepiski i drugih izvora, poglavito onih dostupnih u osobnim arhivskim fondovima (Lučić 2014).

3. Materijal i metode

Osobni arhivski fond HR-HDA-831 koji je dostupan za istraživanje od kolovoza 2015. godine sadrži i Štamparovu korespondenciju s Louisom Adamičem pod oznakom HR-HDA-831.10.2.¹⁸ Samo po sebi se razumije, kako bi rekao Štampar, da se nametnulo pitanje njezine obrade i eventualne dopune njihove korespondencije objavljene prije gotovo 50 godina temeljem Adamičeve rukopisne ostavštine u Princetonu (Vidan 1978), tim više što obje arhivske zbirke sadrže i aktivnu i pasivnu korespondenciju tj. koncepte i kopije odaslatih pisama zajedno s onima koja su primljena od iste osobe. Vidan je našao i objavio 20 pisama među kojima je 15 onih koje je Adamič primio od Štampara, dok je preostalih pet kopije (koncepti) pisama koje je on uputio Štamparu. U fondu HR-HDA-831 nalazimo jednu razglednicu i 19 pisama od kojih je pet već ranije objavljeno u Vidanovu radu (četiri Štamparova pisma Adamiču i jedno Adamičevo Štamparu), a 14 je novo pronađenih (šest koncepta Štamparovih pisama i osam pisama koje je primio od Adamiča).¹⁹

4. Prepiska Štampar–Adamič u rukopisnoj ostavštini Andrije Štampara

U Tablici 1 naveden je tako dopunjen popis pisama (sada ukupno 34 pisma) poredanih kronološki pri čemu je zadržana numeracija kao u citiranom članku (pisma numerirana od [1] do [20]), a dodana pisma označena su dodatkom slovnog znaka, primjerice pismo koje slijedi iza pisma broj [8] označeno je sa [8a]. Ujedno su označena pisma koja su već ranije bila poznata.

Sva novopronađena pisma su pisana pisaćim strojem osim jednoga (pismo [17c]) i sva su na engleskom jeziku.

¹⁸ HR-HDA-831 opisan je u internom dokumentu Analitički inventar Andrija Štampar 1880/1963. Zagreb, rujan 2017. Izradio: Marijan Bosnar, viši arhivist. Zagreb: Hrvatski državni arhiv. Pod signaturom HR-HDA-831.10. fond sadrži korespondenciju s više od 880 korespondenata u vremenskom rasponu od 1907. do 1947. godine složenu abecednim redom korespondenata (poslovna i privatna korespondencija su zajedno, s pojedinim korespondentima nalazimo od jednog do najviše gotovo 200 razmijenjenih pisama, brzojava i priloga s Ludwikom Rajchmanom).

¹⁹ U zbirci HR-HDA-831.10.2. nalazi se 19 pisama, a ne 20 kako piše u opisu fonda (gore) gdje su ubrojene dvije identične kopije jednoga te istoga Štamparova koncepta pisma koje je već bilo uključeno u Vidanov rad (pismo br. [9])

Fascinira kako su obojica korespondenata čuvala ne samo primljena pisma nego i kopije onih koja su sami upućivali što je, očito, u to vrijeme bilo uobičajeno. Zanimljivo je da je Štampar sačuvao kopije pisama koje je iz Kine slao Adamiču te ih je donio sa sobom (ili poslao) u Zagreb, zahvaljujući čemu ih sad nakon toliko godina nalazimo u njegovoj ostavštini u HDA, a istovremeno se tamo ne nalaze mnoga pisma koja je u istom razdoblju primio od Adamiča. Nasuprot tome, u HDA ne nalazimo niti jednog pisma ili kopije iz poslijeratnoga razdoblja (izostanak korespondencije iz ratnoga i poratnoga vremena općenita je karakteristika toga fonda). U Adamičevoj ostavštini u knjižnici u Princetonu pak nedostaju sva pisma i kopije razmijenjene 1937. godine kojih ima 7 u HDA.

Osim razglednice poslane s puta u Ameriku, Adamič piše isključivo engleskim (samo uz poneku dodatnu rečenicu na hrvatskom), dok je Štampar u početku pisao hrvatski dok nije tijekom boravka u Kini usavršio svoj engleski pa od 1934. godine često piše engleski, ali su mu opširnija pisma na hrvatskom.

Pisma odnosno transkripti pisama su prikazani na kraju ovog teksta na isti način kao u članku profesora Vidana iz 1978., ali bez prijevoda, odnosno samo u originalnu na jeziku na kojem su napisana. Ovako dopunjena prepiska prikazana je pregledno u Tablici 1. Prva četiri stupca (redni broj pisma, pošiljatelj→primatelj; datum; mjesto) odgovaraju tabličnom prikazu iz citiranoga članka uz dodatak petog i šestog stupca koji sadrže oznaku jezika na kojem je pismo napisano i bilješke radi lakšega praćenja. Podatci u prva dva stupca prilagođeni su na način da su umjesto prezimena pošiljatelja i primatelja navedeni samo inicijali Š (Štampar) i A (Adamič), a datumi su označeni uniformno broječno. Numeracija pisama je kao u citiranom radu, s time da su novopronađena pisma umetnuta u popis kronološkim redom i označena brojem s dodatkom slovnog znaka.

Tablica 1. Popis pisama objavljenih u članku (Vidan, 1978) dopunjen pismima iz fonda HR-HDA-831 /
Table 1. List of letters published in the article (Vidan, 1978), supplemented with letters from the HR-HDA-831 collection

Redni broj pisma	Pošiljatelj primatelj	Datum	Mjesto	Jezik	Napomena
[1]	Š→A	20. 5. 1933.	Zemun	hr	Prethodno dvije razglednice A→Š
[2]	A→Š	1. 6. 1933.	New York	en	
[3]	Š→A	12. 8. 1933.	Ženeva	hr	
[4]	A→Š	24. 8. 1933.	New York	en	
[5]	Š→A	22. 9. 1933.	Genova	hr	
[6]	Š→A	26. 10. 1933.	Nanking	hr	
[7]	A→Š	2. 12. 1933.	New York	en	
[8]	A→Š	2. 12. 1933.	New York	en	

[8a]	Š→A	20. 4. 1934.	Nanking	en	
[8b]	A→Š	14. 6. 1934.	New York	en	
[9]	Š→A	29. 8. 1934.	Nanking	en	* 2 identične kopije
[9a]	A→Š	11. 5. 1935.		en	
[10]	Š→A	3. 6. 1935.	Nanking	en	* kopija
[11]	Š→A	5. 6. 1935.	Nanking	hr	
[11a]	A→Š	29. 6. 1935.	New York	en	
[12]	A→Š	10. 7. 1935.	New York	en	** original s dvije dodane rečenice, omaškom datirano 10. 6. umjesto 10. 7. kako je već zaključio i Vidan 1978.
[13]	Š→A	4. 8. 1935.	Kuling	hr	
[14]	Š→A	14. 8. 1935.	Nanking	hr	* kopija
[14a]	A→Š	12. 9. 1935.	New York	en	
[15]	Š→A	5. 12. 1935.	Nanking	en	* kopija
[15a]	A→Š	21. 2. 1936.	New York	en	
[15b]	Š→A	28. 3. 1936.	Nanking	en	
[16]	Š→A	18. 5. 1936.	Shanghai	hr	
[17]	Š→A	12. 9. 1936.	Zagreb	hr	
[17a]	A→Š	22. 4. 1937.	New York	en	
[17b]	Š→A	4. 5. 1937.	Geneva	en	
[17c]	A→Š	30. 5. 1937.	Milford	en	rukom pisano
[17d]	Š→A	10. 6. 1937.	Geneva	en	
[17e]	Š→A	20. 10. 1937.	Geneva	en	
[17f]	A→Š	30. 10. 1937.	Milford	en	
[17g]	Š→A	22. 11. 1937.	Geneva	en	
[18]	Š→A	21. 3. 1946.	Paris	en	
[19]	Š→A	26. 7. 1946.	New York	en	
[20]	Š→A	13. 11. 1946.	Genève	en	

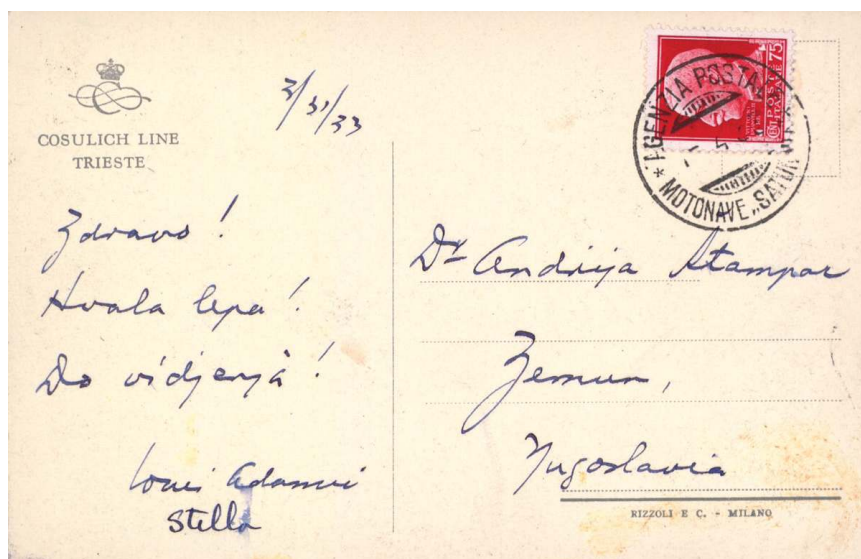
Legenda:

Š – Štampar; A – Adamič; hr – hrvatski; en – engleski;

* i ** označavaju pisma nađena u fondu HR-HDA-831 koja je već ranije objavio Vidan 1978.

M/S «SATURNIA» - «VULCANIA»

Slika 2. Razglednica kojom su se Adamič i supruga Stella prvi javili Štamparu s parobroda kojim putuju natrag u Ameriku 31. ožujka 1933., rukom napisan pozdrav: »Zdravo! Hvala lepa! Do vidjenja! Louis Adamić Stella« adresiranom na Dr Andrija Štampar, Zemun, Yugoslavia gdje je tada još živio Štampar s obitelji. Razglednica tvrtke Cosulich line iz Trsta, poštanski žig MOTONAVE »SATURNIA« (u HR-HDA-831.10.2.) / **Figure 2.** A postcard sent by Adamič and his wife Stella, as their first correspondence to Štampar, from the steamship on their return journey to America, dated March 31, 1933. The handwritten greeting reads: »Zdravo! Hvala lepa! Do vidjenja! Louis Adamić Stella«, addressed to Dr. Andrija Štampar in Zemun, Yugoslavia, where Štampar was still living with his family at the time. Postcard by the Cosulich Line company from Trieste, with the »MOTONAVE SATURNIA« postmark (in HR-HDA-831.10.2.)

4.1. Bilješke uz pisma

Adamič je zajedno sa suprugom Stelom boravio u Jugoslaviji od svibnja 1932. do ožujka 1933., a već se 31. III. 1933. javio Štamparu razglednicom (vidi Sliku 2), dok za drugu razglednicu koju Adamič šalje Štamparu iz New Yorka saznajemo iz Štamparova pisma [1] koje počinje riječima: *Dragi g. Adamič, vrlo ste me obradovali s vašim dvjema kartama koje ste mi poslali na polasku u Ameriku i po dolasku u New York. U nastavku: Ono nekoliko časova što sam imao čast da budem u vašem društvu i da se upoznam s Vama i Vašom gospodom ostali su u vrlo ugodnoj uspomeni, osobito u ovo doba tolikih peripetija i nevolja.*

U prva dva pisma koja Adamič piše Štamparu u lipnju i kolovožu 1933. (pisma [2] i [4]) moli ga *...ako je moguće, šaljite mi svoja pisma iz neke strane zemlje. Bojim se da ne primam svako pismo koje mi šalju iz Jugoslavije. Opetovano, Molim, ne pišite mi iz Jugoslavije; pišite iz neke strane zemlje* (Vidan 1978: 406; Ibid.: 408). Čini se da se je Štampar toga dosljedno držao ne samo prije II. svjetskog rata nego osobito nakon njega (sva tri pisma 1946. godine piše mu iz inozemstva (pisma br. [18] do [20]).

Original pisma br. [12] pronađen u HDA sadrži jednu rečenicu dopisanu pisanim strojem vertikalno na lijevoj margini koja glasi: *Also, have you photographs (good photographs) which illustrate the scenes, events, and figures in your story?* dok je u dnu dodano rukom: *P.S. Please feel free to write to me either in Croatian or English.*

Kada je u proljeće 1937. godine Štampar bio pozvan da održi seriju predavanja na Harvardu i drugim sveučilištima na sjeveroistoku SAD-a početkom 1938. godine, odmah je najavio svoj dolazak Adamiču (pismo br. [17b]), što Adamič prima s veseljem i odgovara mu informacijom da je kupio imanje blizu Princetona u New Jerseyu (pismo br. [17c]), gdje će se njih dvojica i susresti u veljači 1938., kako saznajemo poslije iz Štamparova dnevnika u kojem je detaljno opisao taj posjet i prilike u kojima je zatekao Adamiča (Štampar 2008: 774–775).

5. Odnos Štampara i Adamiča u kontekstu političkih prilika i društvene umreženosti sa suvremenicima

Štampar i Adamič razlikovali su se ne samo po temperamentu nego i po mnogo čemu drugome: nasuprot Štamparu koji je temeljito školovan (završio je gimnaziju u Vinkovcima i diplomirao medicinu u Beču), Adamič je autodidakt (prekinuo je redovito školovanje i odselio iz Slovenije u Sjedinjene Države s navršениh tek 15 godina života). Obojica su već u svojim ranim tridesetim godinama etablirani i priznati u društvu: Štampar kao visoki dužnosnik Ministarstvu narodnog zdravlja uspijeva u svojim tridesetim godinama organizirati i izgraditi javni zdravstveni sustav u Kraljevini SHS, dok Adamič koji je deset godina mlađi od njega u istoj životnoj dobi već

piše i objavljuje opsežne knjige na jeziku koji mu nije materinji, te u kulturi i zemlji koja mu je tek druga domovina, te biva uvršten u sveučilišne kurikule američke književnosti. Unatoč preranoj smrti u 54. godini uspio je napisati 15-ak knjiga i oko 500 članaka, najveći dio toga u razdoblju od samo 20 godina. U vrijeme njihova poznanstva i dopisivanja, Adamič je dinamičan, temperamentan i probitačan, gorljivo se zalaže za svoje ideje i svim snagama ih promovira, dok je Štampar već duboko ranjen osobnim životnim nedaćama i političkom izolacijom u domovini, zapravo gurnut u stranu i prisiljen pritažiti se i biti proračunat.

Tijekom svog boravka u Jugoslaviji 1932–33. Adamič i supruga upoznali su se i sprijateljili sa slikarom Maksimilijanom Vankom i njegovom suprugom, također Amerikankom židovskoga podrijetla Margaret Stetten koji su tada živjeli između Zagreba i Korčule. Posjećivali su se i družili, što su nastavili u New Yorku nakon što se Vanka s obitelji 1934. godine preselio u Ameriku. Istovremeno se Vanka družio i dopisivao i sa Štamparom, tako da su im se društveni krugovi preklapali. Zanimljivo je kako su tada ljudi sklapali prijateljstva i intenzivno se družili, pa primjerice u Adamičevoj knjizi čitamo da je njega i suprugu po dolasku u Zagreb okružilo više od tuceta ljudi, od kojih su ih mnogi pozivali u goste, a preciznije navodi: *naši prijatelji Maxo i Margaret Vanka koji su inače živjeli na Korčuli a sada bili u Zagrebu tijekom zime, inzistirali su da ručamo s njima dok god smo u Zagrebu, a kad smo im rekli da ćemo ostati ovdje mjesec dana ili dulje, rekli su što dulje to bolje*, uz napomenu da su imali odličnoga kuhara (ili kuharicu) (Adamič 1934: 279). Radilo se o netom sklopljenim poznanstvima obitelji društveno istaknutih osoba.

6. Završne napomene, ograničenja i otvorena pitanja

Prepiska opisana u ovom članku dopuna je i proširenje prepiske Štampar–Adamič koju je obradio i objavio profesor Ivo Vidan prije gotovo 50 godina te je u tom smislu komplementarni dio jedne cjeline, tim više što zbog ograničenoga prostora ovdje nisu mogle biti niti citirane a kamoli elaborirane mnoge spoznaje i zaključci iz citiranoga članka (Vidan 1978). Ovaj članak donosi transkripte 14 ranije nepoznatih pisama koja se čuvaju u Osobnom fondu Andrije Štampara u HDA (osam pisama koje je Štampar primio od Adamiča i šest koncepata odnosno kopija njegovih pisama poslanih Adamiču). Pronađena je i jedna razglednica. Neki briljantni zaključci do kojih je Vidan došao već na temelju djelomične korespondencije sada su izravno potvrđeni (primjerice o sadržaju pisma [11a] koji nije imao, omaški u datumu u pismu [12] i pretpostavka o nastavku prepiske tijekom 1937. godine koju potvrđuju pisma [17a]–[17g]). Valja napomenuti da je njegov interes kao književnog teoretičara i kritičara bio usmjeren prvenstveno na Adamiča, čiji je život i djela izvrsno poznavao te obrađivao i u više drugih članaka (Vidan 1982; Vidan 1984).

Osim socijalne osjetljivosti koja im je zajednička, važan je i društveno-politički kontekst u kojem se rađa i razvija njihovo prijateljstvo. Obojica su doživjela razočaranja i usprotivila se diktaturi kralja Aleksandra Karađorđevića, ali dok je jedan pisao i javno agitirao protiv režima te svim silama nastojao senzibilizirati američku javnost, dotle je drugi morao ostati suzdržan i pritajen.

Adamič je već od ulaska SAD-a u rat u kasnu jesen 1941. nastojao pridobiti podršku američke javnosti i administracije za Titov partizanski pokret i afirmirati ga kao onu stranu kojoj saveznici trebaju pokloniti vjeru i podršku, dok o Štamparu imamo vrlo oskudne informacije od njegova uhićenja od ustaškoga režima već u travnju 1941. godine te internacije pod njemačkom vlašću od lipnja iste godine. Nakon povratka u Zagreb u svibnju 1945. godine Štampar će svojim iskustvom, ugledom i radom pridonositi novoj Jugoslaviji i njezinoj pozitivnoj međunarodnoj afirmaciji, obnašajući brojne odgovorne dužnosti u domovini i u međunarodnim organizacijama istovremeno. Nakon rezolucije Informbiroa Adamič (koji je slobodni američki građanin) još gorljivije brani Titovu nomenklaturu, glorificira je u svojem posljednjem djelu, objavu kojega nije doživio (Adamič, 1952), dok o istom prijelomnom raskidu Štampar s čela vodeće znanstvene i umjetničke ustanove u Hrvata čita proglas sročćen karakterističnom suhoparnom političkom frazeologijom.

Mnoga pitanja ostaju još uvijek otvorena i odgovore na njih moramo tek tražiti želimo li dokučiti zašto u Adamičevoj ostavštini u Princetonu imamo samo tri pisma iz 1946., a u Štamparovoj niti jedno nakon 1937., što nije slučaj samo s tom korespondencijom nego i sa svom drugom, tako da kad pogledamo popis fonda HR-HDA-831 čini se da je Štampar 1941. godine zaboravio pisati pisma, a to se osobito nastavilo nakon 1945. godine. Dakako, to treba tumačiti političkim prilikama, a moguće i činjenicom da je njegova supruga Desanka (iz razumljivih razloga) reducirala dokumente prije nego ih je predala HDA. Iz pisma [19] naslućuje se da su se Štampar i Adamič planirali i osobno sastati tijekom Štamparova boravka u New Yorku koncem srpnja 1946. godine nakon Svjetske zdravstvene konferencije. Da se susret dogodio imamo potvrdu u zadnjem [20] pismu kojim Štampar javlja Adamiču da se po povratku kući sastao s Edvardom Kardeljem i da je stekao uvjerenje da ima njegovo puno povjerenje za svoje pothvate u inozemstvu (valjda u vezi s osnivanjem Svjetske zdravstvene organizacije, ali moguće i šire) jer piše Adamiču: *Govorio sam o Vama, a on se u izvjesnoj mjeri složio s mojim prijedlozima* (u prijevodu), a u istom pismu se malo kasnije referira i na aktivnost violinista Zlatka Balokovića u Americi. O kakvim se prijedlozima radilo, možemo samo spekulirati, ali Štampar najavljuje da će ih ponovno iznijeti maršalu Titu kad se uskoro s njim sastane. S olakšanjem navodi: *Stekao sam dojam da će sve biti u redu. Incident sa Zdravstvenom konferencijom izbrisan je na moje zadovoljstvo* (prijevod pisma prema Vidan 1978.) Adamič je još jednom posjetio poslijeratnu Jugoslaviju 1949. godine. Iz Ljetopisa Akademije saznajemo da je

Adamič 4. lipnja 1949. izabran za člana dopisnika izvan radnog sastava JAZU na sjednici kojoj je predsjedavao Štampar,²⁰ ali ne znamo je li mu ovaj na tome i osobno čestitao, usmeno ili barem pismeno.

Unatoč opsežnoj historiografiji o Štamparu, njegov životni put i djelovanje uglavnom se i dan-danas prikazuje onako kako je opisano još u prvoj njegovoj biografiji autora Mirka Dražena Grmeka objavljenoj samo dva mjeseca nakon njegove smrti 1958. godine i napisanoj tako da odgovara političkoj klimi tog vremena. Uostalom, to je slučaj i sa životopisima brojnih drugih značajnih osoba. U Štamparovu životopisu još uvijek postoje »bijeće mrlje« koje čekaju da budu istražene, a arhivska i memoarska građa mogu biti izvor ili barem polazna točka za takva istraživanja. Osobito se to odnosi na vrijeme neposredno pred II. svjetski rat, ratni period i poraće. Dakako da to prelazi okvire ovoga članka, a neposredna svjedočanstva suvremenika mogu se pronaći u knjigama Bogdana Radice objavljenim u emigraciji puno godina nakon Štamparove smrti (Radica 1974; Radica 1984).²¹ Nakon susreta s poslijeratnom stvarnošću u domovini 1945. godine, kao vrsni intelektualac građanske orijentacije, Radica se odlučio iseliti u SAD, gdje je ostvario plodnu publicističku aktivnost kako u hrvatskom iseljničkom tisku tako i u američkim dnevnim tiskovinama i periodici, žestoko kritizirajući komunističku vlast u Jugoslaviji, ali i Štampara i Krležu, predsjednika i potpredsjednika JAZU-a, u povodu primanja Josipa Broza Tita za počasnog člana JAZU-a 1947. godine i baš je taj članak očito dospio Štamparu u ruke.²² Svoju bogatu biblioteku i rukopise Radica je također ostavio HDA.²³

U svjetlu sličnosti i razlika između Andrije Štampara i Louisa Adamiča, ne samo u biografskim elementima i političkim opredjeljenjima nego i u temperamentu i izražaju, ostaje otvoreno pitanje u kojoj je mjeri svaki od njih doista na kraju svojega života bio u duši iskreno predan ili možda duboko razočaran ideologijom i praksom jugokomunističkoga režima, od kojeg se više nije mogao distancirati? Na ovaj ili onaj

²⁰ II. redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti održano 4. lipnja 1949. kojem je predsjedao Štampar u funkciji predsjednika JAZU-a, usp. Ljetopis JAZU za godine 1949.–1950, knjiga 56. Zagreb: JAZU 1951., str. 70. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/view/kAVRc73RoA>

²¹ Bogdan Radica (Split, 1904 – New York, 1993), povjesničar, diplomat, novinar, sveučilišni profesor i publicist, intelektualac lijeve političke orijentacije i zagovornik partizanskoga pokreta u Americi zajedno s Louisom Adamičem (do 1945. godine), a ujedno blizak poznanik Andrije Štampara koji ga je posjećivao u njegovu domu u Ženevi u vrijeme kad je Radica bio član delegacije Kraljevine Jugoslavije pri Društvu naroda (1934–39). Nakon povratka u domovinu u lipnju 1945. godine Radica se više puta sastao sa Štamparom u Zagrebu i Beogradu i o tome pisao u svojim knjigama (vidi Radica 1974; Radica 1984).

²² HR-HDA-831.13.1 članak Bogdana Radice protiv A. Š. i M.K. povodom primanja Josipa Broza Tita u JAZU

²³ Vidi <http://cultural-opposition.eu/registry/?uri=http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n6545> (pristupljeno 24. II. 2026.)

način, Adamič je u svojoj 54. godini zagovaranje tog režima platio i životom, dok je Štampar sahranjen kao istaknuti i zaslužni dužnosnik i uz počasti tog režima.

7. Zaključak

Rukopisna ostavština Andrije Štampara koja se čuva u HDA dostupna je za istraživanje tek posljednjih desetak godina (od kolovoza 2015. godine), a uključuje i njegovu korespondenciju s gotovo 900 korespondenata, među kojima i s američkim književnikom slovenskoga podrijetla Louisom Adamičem, čija se rukopisna ostavština pak čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Princetonu i također obuhvaća korespondenciju dostupnu istraživačima još od ranih 1970-ih godina, što je omogućilo zagrebačkom profesoru anglistike Ivi Vidanu da još davne 1978. godine objavi njihovu prepisku (20 pisama, od kojih je 15 Adamič primio od Štampara, a pet njih su kopije pisama koje je on uputio Štamparu). Ovaj je rad imao cilj dopuniti odnosno kompletirati njihovu prepisku pismima koja se čuvaju u HDA, a prije nisu bila dostupna. Taj je cilj postignut interpoliranjem u popis i transkripcijom 14 novootkrivenih pisama (osam pisama koja je Štampar primio od Adamiča i šest kopija pisama koja mu je uputio) te jednom razglednicom koju je Adamič poslao Štamparu u ožujku 1933. godine. Ovako dopunjena prepiska, zajedno s drugim literaturnim izvorima i dostupnim arhivskim gradivom, omogućuje dodatno razumijevanje i rasvjetljavanje njihova odnosa i djelovanja. Drugi cilj ovoga rada bio je uputiti na vrijednost arhivskoga gradiva, poglavito rukopisnih ostavština istaknutih osoba, te na nužnost povezivanja takva gradiva koje se čuva u različitim baštinskim institucijama diljem svijeta, ali i na važnost rokova njegove dostupnosti. Konkretni primjer prepiske Štampara i Adamiča, jedan dio koje se čuva u Princetonu, a drugi, komplementarni dio u Zagrebu, zorno pokazuje potrebu globalnoga povezivanja arhivskih, bibliotečnih i općenito baštinskih institucija jer je često samo tako moguće obuhvatiti cjelinu. Nužno je promovirati stručnu arhivističku obradbu takva gradiva te njegovu digitalizaciju jer se na taj način omogućuje povezivanje i olakšava istraživanje.

LITERATURA

- Adamič, France. 1983. *Spomini in pričevanja o življenju in delu Louisa Adamiča*. Ljubljana: Prešernova družba [slovenski].
- Adamic, Louis. 1931. *Dynamite: The Story of Class Violence in America*. New York; London: Harper&Brothers. Hrvatski prijevod: *Dinamit: povijest klasnog nasilja u Americi* (preveo Branko Kojić), Zagreb: Binoza, 1933.
- Adamic, Louis. 1932. *Laughing in the Jungle: The Autobiography of an Immigrant in America*. New York; London: Harper&Brothers. Hrvatski prijevod: *Smijeh u džungli: autobiografija jednog američkog useljenika, roman* (preveo Branko Kojić), Zagreb: Binoza, 1932.

- Adamic, Louis. 1934. *The Native's return. An American Immigrant Visits Yugoslavia and Discovers His Old Country*. New York; London: Harper&Brothers.
- Adamic, Louis. 1936. *Cradle of life*. New York; London: Harper&Brothers.
- Adamic, Louis. 1938. *My America 1928-1938*. New York; London: Harper&Brothers.
- Adamic, Louis. 1941. *Two-Way Passage*. New York; London: Harper&Brothers.
- Adamic, Louis. 1943. *My Native Land: Yugoslavia 1933-1943*. New York; London: Harper&Brothers.
- Adamic, Louis. 1952. *The Eagle and the Roots*. New York: Doubleday&Co.
- Adamič, Louis. 1997. »Moj prijatelj Maks Vanka« (poglavlje iz knjige *Moja Amerika*, s engleskog prevela Marina Leustek). *Zaprešićki godišnjak*, 7: 150–178.
- Adamič, Louis. 2001. »Zipka života: priča o porijeklu jednoga čovjeka« (s engleskog preveli Dragana Grozdanić i Stjepan Laljak) – dio romana *Zipka života*. *Zaprešićki godišnjak*, 10–11: 617–693.
- Balen, Ivica i Luka Kovačić (ur.). 2009. *Andrija Štampar, Radovi sa znanstvenih skupova Dani Andrije Štampara u Slavonskom Brodu*. Slavonski Brod–Zagreb: Opća bolnica »Dr. Josip Benčević« Slavonski Brod i Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Christian, Henry Arthur. 1967. *Louis Adamic: Immigrant and American Liberal*. Providence, USA: Brown University, R.I. Dissertation. (citirano prema Stanonik 1997)
- Christian, Henry Arthur. 1971. *Louis Adamic: A Checklist*. Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Christian, Henry Arthur. 1975. »Louis Adamic and the American Dream«. *The Journal of General Education*, 27 (2): 113–123.
- Christian, Henry Arthur. 1981a. »Adamic's 'Struggle': The International History of a 'Radical' Pamphlet«. U: *Louis Adamic Simpozij/Symposium, Ljubljana, 16-18. September 1981*, 323–344. Ur. Stanonik, Janez. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja.
- Christian, Henry Arthur (ur.). 1981b. *Izbrana pisma Louisa Adamiča*. Prevod: Jerneja Petrič. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Dugac, Željko. 2008. »Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. stoljeća«, XV–LVIII. U: *Štampar, Andrija. Dnevnik s putovanja 1931.-1938*. Prir. i ur. Željko Dugac i Marko Pečina. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« i Srednja Europa.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Silvija Brkić Midžić. 2016. »Andrija Štampar kao institucija javne memorije i počeci muzealizacije medicine u Hrvatskoj«. *Studia lexicographica*, 10 (18): 65–78. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/259914> (pristupljeno 30. IV. 2026)
- Fatović-Ferenčić, Stella i Darija Hofgräff. 2018. *Tvoj do vijeka: Pisma Andrije Štampara Desanki Ristović 1924.-1941*. Zagreb: Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatski državni arhiv.
- Grmek, Mirko Dražen. 1966. »Životni put Andrije Štampara, borba za unapređenje narodnog zdravlja«, 13–49. U: *U borbi za narodno zdravlje. Izabrani članci Andrije Štampara*. Ur. Mirko Dražen Grmek. Zagreb: Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« i Medicinski fakultet.
- Hofgräff, Darija. 2016. »Rukopisna ostavština dr. Andrije Štampara: iz okvira pojedinačnoga u domenu kolektivnoga čuvanja društvenoga sjećanja«. *Studia lexicographica*, 10 (18): 79–87. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/259912> (pristupljeno 24. II. 2026)
- Kesić, Branko. 1961. »Andrija Štampar (1888.-1958.)« [nekrolog]. *Ljetopis JAZU za godinu 1958.*, knj. 65, 184–190.
- Klobučar Srbić, Iva. 2016. »Bibliografija radova o Andriji Štamparu i njegovom dobu«. *Studia lexicographica*, 10 (18): 111–125. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/259906> (pristupljeno 24. II. 2026)

- Koprivica-Oštrić, Stanislava. 1982. »Louis Adamič i Vladimir Dedijer – prvi Titovi biografi«. *Časopis za suvremenu povijest*, 14 (2): 48–64. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/314566> (pristupljeno 24. II. 2026)
- Laljak, Stjepan. 1997. »Tajna slikara Maksa Josipa Vanke«. *Zaprešićki godišnjak*, 7: 147–149.
- Lučić, Melina. 2008. *Andrija Štampar (1888.-1958.)*. Izložba Hrvatskog državnog arhiva 8.7.–5.9.2008. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Lučić, Melina. 2009. »Rukopisna ostavština Andrije Štampara u Hrvatskom državnom arhivu«, 119–125. U: *Andrija Štampar, Radovi sa znanstvenih skupova Dani Andrije Štampara u Slavonskom Brodu*. Ur. Ivica Balen i Luka Kovačić (ur.). Slavonski Brod–Zagreb: Opća bolnica »Dr. Josip Benčević« Slavonski Brod i Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Lučić, Melina. 2014. *Osobni arhivski fondovi: arhivistički pogled na prikupljanje, obradbu i interpretaciju rukopisnih ostavština u baštinskim institucijama*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- Radica, Bogdan. 1974. *Hrvatska 1945*. München–Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije.
- Radica, Bogdan. 1984. *Živjeti nadoživjeti. Uspomene hrvatskog intelektualca kroz apokalipsu Jugoslavije*. Knjiga druga. München–Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije.
- Raditsa, Bogdan. 1951. *My memories of Louis Adamic*. The American Mercury (December): 69–80. Dostupno na: <http://www.unz.com/print/AmMercury-1951dec-00069/> (pristupljeno 24. II. 2026)
- Stanonik, Janez. 1997. »In memoriam Henry A. Christian«. *Acta Neophilologica*, 30: 3–5 DOI 10.4312/an.30.1.3-5.
- Štampar, Andrija. 2008. *Dnevnik s putovanja 1931.-1938*. Prir. i ur. Željko Dugac i Marko Pečina. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« i Srednja Europa.
- Vecoli, Rudolph J. 1981. »Louis Adamic, 1898-1951: A Retrospective View and Assessment Thirty Years Later«. *International Labor and Working-Class History*, 20 (Fall) : 61–64. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/27671377?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents (pristupljeno 24. II. 2026)
- Vidan, Ivo. 1978. »Prepiska Štampar-Adamič«. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Razred za suvremenu književnost (ur. Marijan Matković), knj. 380: 401–434.
- Vidan, Ivo. 1982. »Louis Adamič – književnik«. *Forum*, 21 (4–6): 764–828.
- Vidan, Ivo. 1984. »Maksimilijan Vanka i Louis Adamič«. *Forum*, 23(1–2) : 385–411.
- Balen, Ivica i Stana Vukovac (prir.). 2006. *Andrija Štampar, Mladost Andrije Štampara, 1888.–1919., Knjiga I*. Osijek i Slavonski Brod: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Opća bolnica »Dr. Josip Benčević«.
- Vukovac, Stana, Milan Bitunjac i Neda Aberle (prir.). 2008. *Andrija Štampar, Članci i rasprave, 1919.–1958., Knjiga II*. Osijek i Slavonski Brod: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet i Opća bolnica »Dr. Josip Benčević«.
- Žitnik, Janja. 1989. »The editing of Louis Adamič's book The Eagle and the roots«. *Acta Neophilologica*, 22 : 69–87. DOI: 10.4312/an.22.1.
- Žitnik Serafin, Janja. 1992. *Louis Adamič in sodobniki: 1948-1951*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede
- Žitnik Serafin, Janja. 1993. *Pero in politika: zadnja leta Louisa Adamiča*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Žitnik Serafin, Janja. 1995a. *Pogovori o Louisu Adamiču*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Žitnik Serafin, Janja. 1995b. *Orel in korenine med »brušenjem« in cenzuro*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Žitnik Serafin, Janja. 2012. »Louis Adamic's Role in the Prehistory of Multiculturalism«. *AEMI Journal*, 12 : 75–81. Dostupno na: http://aemi.eu/wp-content/uploads/2012/09/vol_10.pdf#page=76 (pristupljeno 24. II. 2026)

PISMA

[8a]

Wei Sheng Shu,
NANKING,
20th. April, 1934.

Dear Mr. Adamic,

Thank you very much for your book. I received it two months ago, and it was interesting for me to see how you explain your impressions.

During the past two months I have been busy traveling and studying the situation in China, and I learned interesting facts. I hope that our work here will be successful [nejasno] directions. There are many difficulties from the ... traditional and general difficulties in the Far East ... also well informed of these in the United States.

If it is possible for you to send me your books »Dynamite« and »Laughing in the Jungle«! I read them but in translation, but I think that they are better in the original language. If it is not possible to send me these books, you could give me the address of a publisher where they are obtainable.

I am recovering very slowly, but I hope that in months my psychical situation will be much better. At the end of this year I must see my family and I will return either via Russia or via the United States.

With best regards to Mrs. Adamic and yourself,

Yours sincerely,

- - - -
Mr. Louis Adamic
1058 Morris Ave.,
New York, N.Y.

[8b]
[rukom potpisano]

1058 Morris Ave.,
New York
June 14, 1934

Dear Dr. Stampar:

Thank you for your letter. I am sending you a copy of the original
»LAUGHING IN THE JUNGLE«. »DYNAMITE« is momentarily out of print. I shall
send you a copy in two or three weeks.

Best wishes to you from my wife and me,

Sincerely,
Louis Adamic [rukom]
Louis Adamic

[9a]
[potpis i dijakritički znak u riječi »fačuk« rukom upisani]

May 11, 1935

My dear Dr. Stampar:

How are you? I haven't heard from you for a long time.

Several weeks ago I sent you copies of two of my books and another one
– all recently published. I wonder if you received them. In a few days I
shall send you a copy of a magazine which contains a story of mine about
Herzegovina. In it I mentioned a health station.

It may interest you that I am writing a new book about Yugoslavia, a
sequel to »The Native's Return«, in which I mean again to mention your
great work. There is a great deal of interest here in you and your
achievement. I never meet a doctor who doesn't ask me about you.

In my new book I plan to discuss the problem of illegitimacy touching
– or perhaps a little more than touching – on the fačuk business which
went in Croatian Zagorje during the Austro-Hungarian regime. Could you
tell me something about it? Are illegitimate children still being dispo-
sed of, and how? Have you been successful in doing something about it? I
should be very grateful to hear from you.

Best regards from Stella and me; we often talk about you.

Sincerely,
Louis Adamic [rukom]
Louis Adamic
You may write to me either in English or Croatian.
We should like to have a picture of you.

[11a]
[rukom potpisano]

BOX 73 GRAND CENTRAL ANNEX
NEW YORK CITY, N.Y. [žig]
June 29, 1935

My dear Dr. Stampar:

I received your two letters: one in English, the other in Croatian. Thank you very much for both. I was happy to hear from you. I shall eagerly await the material from Zagreb. My new book is a novel (roman), not a factual book; therefore I shall be free to choose and adjust my facts. But if at all convenient, I shall send you the chapter where your work comes in.

I'm sorry you didn't receive the new edition of »Dynamite« which I sent you nearly a year ago. I'm sending you another copy, along with a second book by an American writer of Macedonian origin which deals with the death of King Alexander. I think it will interest you.

I don't know just when I shall be able to come to China. I hope soon. I want to see you very much. You, perhaps, don't realize fully how much I admire you and your work. I[t] does my heart good when people ask me about you: what you're doing: where you are, etc. I had intended my trip to the Orient to be a rest, but what you tell me about your diary interests me exceedingly. I should like to see it. I might translate it into English, or use it as material for a book about you.

Please let me know how long you intend to be in China this trip. Will you be there in the spring? I'm not sure that I can come there this autumn.

Interesting news comes from Yugoslavia. Doubtless you know all about it. I hope developments will occur to enable you to return there and continue your splendid work.

My wife thanks you for your greetings to her. She sends you her best regards and wishes. She, too, is eager to see you again.

My very best to you!

Faithfully,
A [rukom]
Louis Adamic

[14a]
[rukom potpisano]

Box 73
Grand Central
Annex
New York City [dodano rukom]
Sept. 12, 1935

My dear Dr. Stampar:

Thank you for your letter. I'm having sent to you the books you desire; also one or two others.

Your diary interests me more than ever, and I went to talk with you about it, either here in America or in Europe. Can you give me your schedule? Do you suppose you will be returning to Yugoslavia via the U.S.?

My schedule, so far as I can tell in advance, is as follows:

In New York and vicinity till early February, 1936

Lecturing between New York and California middle of April; then return East.

Early in May my wife and I plan to go to Europe and stay five or six months. This is very tentative.

I wish to know if you and I could meet somewhere before our departure for Europe. The best think would be if you could come to New York. Then we could talk and you could see Harpers, the publishers.

Please let me know.

Have you a good picture of yourself: and would you autograph it to me.

Cordially,
Louis Adamič [rukom]
Louis Adamic

My new book will be finished in about a month, published in January or February.

[15a]
[rukom potpisano]

1058 Morris Ave., New York,
Feb. 21, 1936

Dear Dr. Stampar:

I am very glad to hear from you – especially that you are coming to America and that I may see you.

You say that you will reach the U.S. about April 20. I assume you will land in San Francisco. That would be excellent. For I am scheduled to lecture in San Francisco on April 19 and expect to be there for a few days, if I do not have to go to Portland. If I do not go to Portland, I shall be free in San Francisco for about five days; then I must go to San Diego, 650 south in California, where I am also scheduled to lecture on April 20 and May 1.

If you arrive in San Francisco around April 20, please send me a wireless in care of Community Center, 3200 California St., San Francisco – or to Clift Hotel, San Francisco – or telephone me at either of those two place, in case you arrive earlier.

Before coming to San Francisco my address will be in care of Open Forum, 427 West Fifth St., Los Angeles – from April 10 to 17.

Please let me know details as soon as you can.

Sincerely,
Louis Adamič [rukom]
Louis Adamic
Best from my wife! [rukom]

[15b]

351 Chung Shen Road,
Nanking, 5
28. March. 1936.

Dear Mr. Adamic,

Thank you very much for your letter of February 21st.

I am very sorry to inform you that I cannot come to America at present. I have been advised by the League of Nations authorities to prolong my stay in China for some weeks, and to go direct to Russia to attend the meeting of the Bureau of the Health Committee in Moscow, and later to study Russian reconstructive activities.

I am returning back to Jugo Slavia in the middle of this year, and I hope to visit the United States in the autumn.

I will be very glad if you can inform me what will be your movements this year: in case I am coming to the United States, if I can see you, or in case you are coming to Europe how I can reach you.

I hope I can receive your answer during my stay in China. Will you please be so kind as to answer me on receipt of this letter?

You had in mind to visit the Far East. Should you decide to do so, please let me know. I could make some arrangements with my friends here to receive you in a proper manner and to facilitate your journey.

With best regards to Mrs. Adamic and yourself

Yours sincerely,
Mr. Louis Adamic,
Clift Hotel,
SAN FRANCISCO.

[17a]

[rukom potpisano i upisan dijakritički znak]

LOUIS ADAMIC [tiskano]
121 East 34 St., New York,
April 22, 1937.

My dear Dr. Štampar,

Thank you for your note. I was happy to hear from you. We were in Central America for two months and returned recently. I've just finished a new book, which is to be published in the autumn. I shall send you a copy. Please write to me what you are doing and how you are.

Mnogo vas pozdravi,
Vaš, [dijakritički znak rukom]
Louis Adamic [rukom]

[17b]

May 4th, 1937.

My dear Adamic,

I am glad to have news of you and shall be only too delighted to have a copy of the book you intend to publish.

I am now working with the Health Section of the League. Under separate cover I am sending you a copy of the report on my work in China which I think you will find interesting. At the end of last year I travelled very extensively, as a member of a Commission, to carry out studies on certain European Institutes and Schools of Hygiene. The report, for which I am mainly responsible, will be published in the autumn. It gives an interesting picture of recent developments in public health.

A few days ago I was honoured by an invitation from Harvard, Hopkins and Vanderbilt Universities to make a lecture tour. I have accepted the invitation and hope to come to the United States next winter. Will you be there at that time? It will be a really great pleasure to see you again and to discuss the many things which have happened and to see the changes in your country which apparently are very important.

Yours sincerely,
Mr. Louis ADAMIC,
121, East 34th Street,
New York City, New York,
U.S.A.

[17c]

[ovo pismo je rukom pisano]

LOUIS ADAMIC [tiskano]
R.F.D.I., Milford, New Jersey, U.S.A.
May 30, 1937

My dear Dr. Stampar:

thank you for your letter + the Report which I'll read at the first opportunity.

It is fine news that you are coming to the U.S. in the winter. Before you come, please let me know the date of your arrival.

I have a farm in New Jersey, very near Princeton.

It will interest you, too, that the Rockefeller Foundation recently gave me a large grant - without my requesting it. I'll tell you about it when you come.

Best regards from my wife and me.

Cordially,
Louis

[17d]

GENEVA
June 10th, 1937

My dear Adamic,

I am delighted to hear that you have a farm. You must be enjoying it very much.

I do not know exactly when I shall be coming to the U.S.A. - I hope in the early winter.

In a fortnight I am going to Zagreb to see the children, after that to England, the Scandinavian countries and, most probably, to the U.S.S.R.

Hoping to hear from you again, and with kindest regards to yourself and Mrs. Adamic,

I am,

Yours sincerely,
Dr. A. Stampar.
Mr. Louis ADAMIC,
Milford,
NEW JERSEY, U.S.A.

[17e]

GENEVA, October 20th, 1937.

My dear Adamić,

It is now almost certain that I shall be coming to the U.S.A. for a lecture tour. I have been invited by Harvard University and the Rockefeller Foundation.

I must stay here until the middle of December next, and expect to sail for the U.S.A. by the end of January. In all, I shall stay in the U.S.A. for five months.

What are your plans for next year. I should very much like to see you and spend some time with you to talk over happenings in the last few years, especially about my experiences in China and impressions of the U.S.S.R, which county I have visited twice within a year.

With kindest regards to Mrs. Adamic and yourself

Yours very sincerely,
Dr. A. Stampar
Mr. Louis ADAMIC,
Milford,
New Jersey, U.S.A.

[17f]
[rukom potpisano]

MOUNTAIN VIEW FARM • R. F. D. I. • MILFORD, N.J. [tiskano]
Oct. 30, 1937

Dear Dr. Stampar:

Thank you for your letter of October 20th, which just reached me. Both my wife and I are deeply happy that you are coming to the United States. Of course we want to see you.

We are now living on a farm in the state of New Jersey. The probability is that we will not be here or in New York in January and February, but we are sure to be back – from the South – in March, April and May, which is the best time of the year here. We trust your schedule will permit you to spend a week with us. We shall make you quite comfortable. Naturally, I am eager to hear about your travels and observations.

The occasion of your coming to America may be a good excuse for my writing an article about you, perhaps in The Nation, which is one of the more important magazines. I understand that the Manchester Guardian lately wrote about you. Have you a copy fo that article?

I wonder if you received the copy of my last book, »The House in Antigua«, which I sent you to Zagreb late in September.

I am now working on a long book on the United States, which will be completed by January. It is scheduled for April.

Sincerely,
Louis Adamic [rukom]
Best regards from both of us!
Louis Adamic

[17g]

GENEVA.

November 22nd, 1937.

Dear Mr. Adamic,

Thank you for your letter of October 20th. I expect to sail for New York on January 29th, where I shall arrive on February 2nd.

I shall do my best to come to see you and am looking forward to enjoying your hospitality. We have so many things to discuss.

As regards the article which you intend to write for »The Nation« I do not object in principle, but I should very much like to see it before it is printed, as it is important to avoid any mistakes on such an occasion. The Manchester Guardian published my description of labour conditions in the Yunnan tin mines, and my recommendations to the Government. In the recently published book »Red Star over China« (Gollanz), the author Snow quotes my reports on China. I hope you have received my General Report on China.

I have not received a copy of your book »The House of Antigua«. I should be much obliged if you could send me a copy.

I am leaving Geneva on December 8th. and shall stay at home in Zagreb until the end of January. My address is: Zagreb, Gvozd 7, Yugoslavia.

With kindest regards to Mrs. Adamic and yourself

Yours very sincerely,
Dr. A. Štampar.
Mr. Louis ADAMIC,
Mountain View Farm,
R.F.D.I. Milford, N. Jersey,
U.S.A.

THE ŠTAMPAR–ADAMIČ CORRESPONDENCE: EVIDENCE OF THE MUTUAL FRIENDSHIP BETWEEN TWO 20TH-CENTURY EMINENT FIGURES PRESERVED IN THE ARCHIVES OF PRINCETON AND ZAGREB

Jadranka Božikov

Andrija Štampar School of Public Health, School of Medicine, University of Zagreb
jadranka.bozikov@snz.hr

ABSTRACT: This paper presents a supplement to the previously published correspondence between Andrija Štampar and Louis Adamič, two prominent public intellectuals and social reformers of the 20th century. Their friendship began after a personal meeting in Zagreb in 1933 and continued through years of correspondence and further encounters during Štampar's stays in the United States in 1938 and 1946. The correspondence known until now comprised twenty letters preserved in the manuscript collection of Louis Adamič at Princeton University and published in 1978. Research conducted in the personal archival fonds of Andrija Štampar in the Croatian State Archives (HR-HDA-831), accessible since 2015, has uncovered an additional nineteen letters, fourteen of which were previously unknown, thereby significantly expanding the existing corpus. These newly discovered letters enable a more precise reconstruction of the relationship between the two correspondents, particularly during Štampar's work in China and within the Health Organization of the League of Nations in the 1930s. Together with the already published Štampar's travel diary (1931–1938) and his letters to his wife Desanka, this correspondence opens new perspectives for a deeper understanding of their intellectual connections, personal affinities, and political views. The letters particularly shed light on their shared opposition to the regime of Alexander I Karađorđević, their international networks of contacts, and their later support for postwar Yugoslavia from differing social and political positions. The paper emphasises the importance of personal archival collections, correspondence, and memoir materials as sources for reinterpreting the biographies of historical actors and highlights the need for further research into lesser-known aspects of Štampar's activities on the eve of World War II and in the postwar period.

Keywords: Andrija Štampar; Louis Adamič; correspondence; Croatian State Archives; history of medicine; League of Nations; Yugoslavia

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.